

UCHWAŁA NR 168/2006/13

ZARZĄDU WOJEWÓDZTWA LUBUSKIEGO

z dnia 12 lutego 2013 roku

w sprawie uchwalenia Wieloletniego regionalnego planu działań na rzecz promocji i upowszechnienia ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w województwie lubuskim na lata 2013 – 2020

Na podstawie art. 41 ust. 1 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2011 r. Nr 142, poz. 1590 z późn. zm.) w zw. z pkt 2 i 3 z Wytycznych Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 17 maja 2011 roku do przygotowania i realizacji wieloletniego regionalnego planu działań na rzecz promocji i upowszechnienia ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w regionie, uchwała się co następuje:

§ 1. Uchwała się Wieloletni regionalny plan działań na rzecz promocji i upowszechnienia ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w województwie lubuskim na lata 2013 – 2020 stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Dyrektorowi Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Zielonej Górze.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

WZ. MARSZAŁKA WOJEWÓDZTWA

Marek Szykuła
Marek Szykuła
WICEMARSZAŁEK

*Stroniekom
zgodności z
projektom
uchwał*

DYREKTOR
REGIONALNEGO OŚRODKA
POLITYKI SPOŁECZNEJ
w Zielonej Górze

Jakub Piosik

Załącznik
do Uchwały Nr 168/2006/13
Zarządu Województwa Lubuskiego
z dnia 12. lutego 2013 roku

**WIELOLETNI REGIONALNY
PLAN DZIAŁAŃ**
**na rzecz promocji i upowszechnienia
ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji
sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia
w województwie lubuskim na lata 2013 - 2020**

Wykaz ważniejszych skrótów użytych w dokumencie:

CIS – centrum integracji społecznej

EFS – Europejski Fundusz Społeczny

ES – ekonomia społeczna

JST – jednostki samorządu terytorialnego

KIS – klub integracji społecznej

MRR – Ministerstwo Rozwoju Regionalnego

MPiPS – Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej

NGO– organizacje pozarządowe

OPS – ośrodek pomocy społecznej (GOPS – gminny..., MOPS – miejski...)

OWES – ośrodek wsparcia ekonomii społecznej

PCPR – powiatowe centrum pomocy rodzinie

PES – podmioty ekonomii społecznej

PO KL – Program Operacyjny Kapitał Ludzki

PS – przedsiębiorczość społeczna/przedsiębiorstwo społeczne

PUP – powiatowy urząd pracy

ROPS – Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze

US – Urząd Statystyczny

WTZ – warsztat terapii zajęciowej

WUP – Wojewódzki Urząd Pracy

ZAZ – zakład aktywności zawodowej

ZPCH – zakład pracy chronionej

Spis treści

Wstęp	4
--------------------	---

Część I	6
----------------------	---

ZAŁOŻENIA WIELOLETNIEGO REGIONALNEGO PLANU DZIAŁAŃ

1.1 Wieloletni regionalny plan działań w świetle dokumentów strategicznych.....	6
1.2 Potrzeby mieszkańców województwa lubuskiego a Wieloletni regionalny plan działań.....	11
1.3 Wybrane źródła wsparcia dla organizacji pozarządowych i podmiotów ekonomii społecznej	21
1.4 Kondycja podmiotów ekonomii społecznej a Wieloletni regionalny plan działań	26
1.5 Oczekiwania i potrzeby lubuskich podmiotów ekonomii społecznej a Wieloletni regionalny plan działań	35
1.6 Czynniki i bariery rozwoju lubuskiej ekonomii społecznej.....	42
1.7 Wieloletni regionalny plan działań jako szansa rozwoju lubuskiej ekonomii społecznej	46
1.8 Rekomendacje	48
Część II	51

WIELOLETNI REGIONALNY PLAN DZIAŁAŃ

2.1 Cele i rezultaty.....	51
2.2 Cele szczegółowe, priorytety, działania.....	53
2.3 Monitoring	59
2.4 Plan finansowy	60
Część III	61

ZAŁĄCZNIKI

3.1 załącznik nr 1 - system realizacji Wieloletniego regionalnego planu działań	62
3.2 załącznik nr 2 - wykaz podmiotów ekonomii społecznej i otoczenia es w województwie lubuskim	70
3.3 załącznik nr 3 – wykaz spółdzielni pracy w województwie lubuskim	71
3.4 załącznik nr 4 – wykaz spółdzielni inwalidów i osób niewidomych w województwie lubuskim	73
3.5 załącznik nr 5 – wykaz klubów integracji społecznej w województwie lubuskim	74
3.6 załącznik nr 6 – wykaz centrów integracji społecznej w województwie lubuskim	75
3.7 załącznik nr 7 – wykaz warsztatów terapii zajęciowej w województwie lubuskim	76
3.8 załącznik nr 8 – wykaz spółdzielni socjalnych w województwie lubuskim	79

Wstęp

Prezentowany dokument odnosi się do szczególnego typu działalności gospodarczej i społecznej. Jej specyfika polega na realizacji celów społecznych środkami ekonomicznymi. Tę intencję dobrze ilustrują takie określenia jak „ekonomia społeczna”, „gospodarka społeczna” czy „przedsiębiorstwo społeczne”. Komisja Europejska w następujący sposób definiuje istotę przedsięwzięć, których rozwój jest celem niniejszego Planu:

Celem przedsiębiorstw społecznych, które stanowią podmioty gospodarki społecznej, jest przede wszystkim oddziaływanie społeczne a nie generowanie zysków dla właścicieli lub udziałowców. Prowadzą one działalność na rynku dostarczając towary i świadcząc usługi w sposób przedsiębiorczy i innowacyjny i wykorzystują zyski głównie na realizację celów społecznych. Przedsiębiorstwami tego rodzaju zarządza się w sposób odpowiedzialny i przejrzysty, w szczególności poprzez zapewnienie uczestnictwa pracowników, konsumentów i podmiotów, których dotyczy ich działalność gospodarcza.

Pod pojęciem „przedsiębiorstwa społecznego” Komisja rozumie więc przedsiębiorstwa:

- dla których leżący we wspólnym interesie cel socjalny lub społeczny jest racją bytu działalności komercyjnej, która często charakteryzuje się wysokim poziomem innowacyjności społecznej,*
- których zyski są w większości reinwestowane w realizację tego celu społecznego,*
- i których sposób organizacji lub system własności odzwierciedla ich misję, opierając się na demokratycznych lub partycypacyjnych zasadach lub mając na celu sprawiedliwość społeczną.*

Mogą to być:

- przedsiębiorstwa, które świadczą usługi społeczne lub dostarczają towary i usługi przeznaczone dla słabszych grup społecznych (dostęp do mieszkań, dostęp ochrony zdrowia, pomoc dla osób starszych lub niepełnosprawnych, włączenie słabszych grup społecznych, opieka nad dziećmi, dostęp do zatrudnienia i szkolenia, zarządzanie sytuacją osób zależnych itp.); lub*
- przedsiębiorstwa, w których przyjmuje się sposoby produkcji towarów i usług ukierunkowane na cel o charakterze społecznym (włączenie społeczne lub zawodowe poprzez dostęp do pracy dla osób w niekorzystnej sytuacji, w szczególności ze względu na ich niskie kwalifikacje lub problemy społeczne lub zawodowe prowadzące do wykluczenia i marginalizacji), a których działalność może dotyczyć towarów i usług innych niż społeczne.*

(KOMUNIKAT KOMISJI EUROPEJSKIEJ NR 682, Inicjatywa na rzecz przedsiębiorczości społecznej. Budowanie ekosystemu sprzyjającego przedsiębiorstwom społecznym w centrum społecznej gospodarki i społecznych innowacji)

Wieloletni regionalny plan działań na rzecz promocji i upowszechnienia ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w regionie, zgodnie z Wytycznymi Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 17 maja 2011 roku, powinien stanowić program wojewódzki w zakresie rozwoju ekonomii społecznej. W Wytycznych podkreśla się, że tego dokumentu nie należy traktować jako przedsięwzięcie wyłącznie projektowe. Ma to być istotne narzędzie służące uruchomieniu i realizacji polityki publicznej w obszarze ekonomii społecznej.

Zadaniem Wieloletniego regionalnego planu działań (programu wojewódzkiego) – w świetle wspomnianych Wytycznych - jest skoordynowanie regionalnej polityki wobec ekonomii społecznej finansowanej z:

- funduszy strukturalnych;
- środków budżetu państwa;
- środków budżetów jednostek samorządu terytorialnego.

Prezentowany w niniejszym opracowaniu **Wieloletni regionalny plan działań na rzecz promocji i upowszechnienia ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w województwie lubuskim**, zwany dalej **Planem**, powstał w wyniku wielomiesięcznych prac Zespołu złożonego z reprezentantów wszystkich sektorów (sektora obywatelskiego, publicznego i biznesu). Prace nad Planem rozpoczęły się w 2011 roku. Zorganizowane zostały trzy szkolenia prowadzone przez Cezarego Miżejewskiego - eksperta w zakresie ekonomii społecznej, prezesa Ogólnopolskiego Związku Rewizyjnego Spółdzielni Socjalnych oraz eksperta Departamentu Pożytku Publicznego MPiPS.

Partycypacyjny sposób tworzenia Planu wynikał nie tylko z Wytycznych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, ale przede wszystkim z przekonania uczestników Zespołu, że jest to metoda najbardziej adekwatna z punktu widzenia celów, którym ma służyć ten dokument.

Niniejsze opracowanie składa się z trzech części. Pierwsza część jest rodzajem rozbudowanego komentarza do Planu. Komentarz ten polega przede wszystkim na wykazaniu zgodności między celami polityki społecznej Regionu i potrzebami społecznymi, a założeniami i treścią Planu. W drugiej części przedstawiono Wieloletni regionalny plan działań, jego cele, priorytety, planowane działania, rezultaty, monitoring realizacji planu oraz plan finansowy. Trzecią część stanowi aneks zawierający opis systemu realizacji Wieloletniego regionalnego planu działań oraz wykazy zgromadzonych w 2012 roku danych na temat poszczególnych odmian podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubuskim. Zestawienie danych w niniejszym dokumencie, według intencji redaktorów, ma ułatwić komunikację między podmiotami ekonomii społecznej i innymi jednostkami organizacyjnymi. Przede wszystkim jednak ma obrazować aktualny stan liczebny tych podmiotów, będąc punktem odniesienia dla przyszłych analiz stopnia ich rozwoju i instytucjonalizacji.

Część I

ZAŁOŻENIA WIELOLETNIEGO REGIONALNEGO PLANU DZIAŁAŃ NA RZECZ PROMOCJI I UPOWSZECHNIENIA EKONOMII SPOŁECZNEJ ORAZ ROZWOJU INSTYTUCJI SEKTORA EKONOMII SPOŁECZNEJ I JEJ OTOCZENIA W WOJEWÓDZTWIE LUBUSKIM

W tej części opracowania zamieszczony został komentarz do Wieloletniego regionalnego planu działań. Omówiono przesłanki przyjęcia go w prezentowanym kształcie, uzasadniając zawarte w nim cele, priorytety i działania.

Uzasadnienia polegają na odwołaniu się do trzech rodzajów argumentów. Po pierwsze, wykazano zgodność z treścią dokumentów strategicznych, a tym samym z podstawowymi celami społeczno – gospodarczymi Unii Europejskiej, Rzeczypospolitej Polskiej i Województwa Lubuskiego. Po drugie, wskazano założenia niniejszego dokumentu jako odpowiedź na potrzeby społeczne mieszkańców regionu. Po trzecie, wykazano zgodność przyjętych założeń z oczekiwaniami i potrzebami podmiotów ekonomii społecznej i ich instytucjonalnego otoczenia.

1.1 Wieloletni regionalny plan działań w świetle dokumentów strategicznych

Wieloletni regionalny plan działań został opracowany na podstawie Wytycznych Ministra Pracy i Polityki Społecznej do przygotowania i realizacji wieloletniego regionalnego planu działań na rzecz promocji i upowszechnienia ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w regionie z 17 maja 2011 roku. Zgodnie z treścią tego dokumentu, podstawową kwestią jest umiejscowienie Planu w strukturze planowania strategicznego województwa. W ramach obecnych uregulowań prawnych najistotniejszymi dokumentami polityki rozwoju województwa obejmującymi obszar szeroko rozumianej polityki społecznej są:

- Strategia rozwoju województwa (art. 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa)
- Strategia wojewódzka w zakresie polityki społecznej, będąca integralną częścią strategii rozwoju województwa (art. 21 pkt. 1 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej)

W procesie przygotowania Planu uwzględniono przede wszystkim następujące dokumenty strategiczne:

- 1) Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010 - 2020
- 2) Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego
- 3) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego
- 4) Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej (projekt)
- 5) Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego. Aktualizacja z horyzontem czasowym do 2020 roku
- 6) Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubuskiego na lata 2005 – 2013.

Poniżej wskazano najważniejsze cele i wytyczne zawarte w wymienionych dokumentach, a odnoszące się pośrednio lub bezpośrednio do ekonomii społecznej. Zostały one uwzględnione w procesie tworzenia Planu.

1) Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010 – 2020

Zgodnie z *Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego* przyjętą przez Radę Ministrów w dniu 13 lipca 2010 roku w ramach Celu 2: Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych, wskazano na możliwości rozwoju sektora ekonomii społecznej w następujących wymiarach polityki regionalnej:

- **aktywizacja zawodowa** osób pozostających bez pracy (aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu) – poradnictwo, pośrednictwo pracy, szkolenia i przekwalifikowania, prace interwencyjne i inne formy tworzenia miejsc pracy, rozwój ekonomii społecznej, formy wczesnej interwencji (w tym outplacement), staże i praktyki zawodowe;
- **rozwój lokalny** (w tym kulturalny) oraz rozwój kapitału społecznego – wsparcie lokalnych inicjatyw społecznych;
- **przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu**, w tym ograniczanie zjawiska ubóstwa, w szczególności wśród dzieci i osób starszych, realizacja programów integracji społecznej, rozwój działań ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstw ekonomii społecznej, które spełniają funkcje w zakresie integracji społecznej, poprawy bądź uzupełniania usług publicznych oraz rozwoju wspólnot lokalnych;

2) Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego

Koordynowana przez Kancelarię Prezesa Rady Ministrów *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego do 2020 roku* zawiera kilka celów strategicznych, wśród których istotne z punktu widzenia rozwoju ekonomii społecznej są następujące:

- *Cel strategiczny 1. **Wzrost poziomu aktywności zawodowej** oraz mobilności i adaptacyjności Polaków i poprawa jakości życia w pracy.*
- *Cel strategiczny 3. **Poprawa spójności społecznej** poprzez ukierunkowanie polityki społecznej na ograniczenie deficytów i dysfunkcji oraz ich konsekwencji.*

Powyższemu celowi zostały przyporządkowane następujące cele operacyjne:

- *Wzmocnienie potencjału instytucji publicznych oraz rozwój aktywności i współpracy instytucji publicznych i niepublicznych działających w obszarze pomocy społecznej i integracji społecznej.*
- *Rozbudowa instrumentów zapewniających osobom wykluczonym dostęp do usług społecznych pozwalających na powrót na rynek pracy.*
- *Powszechność dostępu do usług społecznych oraz aktywności zawodowej na otwartym rynku pracy dla osób niepełnosprawnych.*
- *Rozwój aktywnych, w tym innowacyjnych form pomocy osobom zagrożonym lub wykluczonym społecznie, w tym ekonomii społecznej.*

3) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2011 – 2020, koordynowana przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, jako cel strategiczny stawia *Wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski*.

W strategii wyodrębniono kilka celów operacyjnych. Jednym z nich (Cel operacyjny 2) jest zwiększenie partycypacji społecznej i wpływu obywateli na życie publiczne. Wskazany cel jest istotny z punktu widzenia roli podmiotów ekonomii społecznej. Jest on realizowany poprzez następujące priorytety i kierunki działań:

Priorytet strategii 2.1. *Wspieranie mechanizmów współpracy instytucji publicznych z obywatelami*

Kierunki działań:

2.1.1. *Wzmocnienie i upowszechnienie mechanizmów dialogu obywatelskiego.*

2.1.2. *Wspieranie rozwoju partnerstwa i innych form współpracy służących przekazywaniu realizacji zadań publicznych obywatelom.*

2.1.3. *Zwiększenie wykorzystania zasobów lokalnych instytucji publicznych dla rozwijania aktywności obywatelskiej.*

Priorytet strategii 2.2. *Rozwój i wzmocnienie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej*

Kierunki działań:

2.2.1. *Ułatwianie działalności organizacjom obywatelskim.*

2.2.2. *Rozwijanie indywidualnej i korporacyjnej filantropii.*

4) Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej (projekt)

Opracowany przez Zespół ds. rozwiązań systemowych ekonomii społecznej oraz Grupę ds. strategicznych w czerwcu 2012 roku projekt *Krajowego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej* stanowił bardzo ważny punkt odniesienia w procesie redagowania Wieloletniego regionalnego planu działań. Zawiera on następujące elementy, istotne z punktu widzenia tworzenia i redagowania programu regionalnego:

- 1) Diagnozę stanu rozwoju ekonomii społecznej
- 2) Argumenty na rzecz ekonomii społecznej
- 3) Cele, priorytety i działania
- 4) Opis sposobu monitorowania programu
- 5) Założenia dotyczące systemu realizacji
- 6) Plan finansowy

Omawiany dokument stanowi cenną instrukcję dotyczącą zasad tworzenia Planu, a szczególnie odpowiednich relacji między celami, priorytetami i działaniami a oczekiwanymi rezultatami. Wskazuje on także w jaki sposób należy budować plan finansowy i prowadzić monitoring realizacji Planu.

5) Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego z 2005 r.

Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego, aktualizacja z horyzontem czasowym do 2020 roku z 2005 roku, wskazuje jako zasadnicze wyzwanie zapewnienie przestrzennej, gospodarczej i społecznej spójności regionu. Autorzy podkreślają, że w poprzedniej wersji strategii z 2000 roku zwracano uwagę głównie na potrzebę podniesienia poziomu spójności gospodarczej i przestrzennej, natomiast w wersji zaktualizowanej większy nacisk położony jest na **spójność społeczną**.

Z punktu widzenia tworzenia Wieloletniego regionalnego planu działań, istotny jest Cel operacyjny 2.6, który brzmi następująco: **Ograniczenie zakresu i skutków wykluczenia społecznego osób i rodzin, ich integracja ze społeczeństwem oraz wyrównanie szans rozwojowych dzieci i młodzieży**. Warto dodać, że Strategia Rozwoju Województwa Lubuskiego przewiduje następujące działania w dziedzinie kapitału społecznego:

- *stymulowanie i wspieranie samoorganizacji społeczeństwa, w tym różnorodnych form stowarzyszeń, zrzeszeń i organizacji społecznych,*
- *stymulowanie i wspieranie różnorodnych form współpracy przedsiębiorców,*
- *prowadzenie aktywnej polityki współpracy międzynarodowej na rozmaitych szczeblach, wspieranie obywatelskich inicjatyw w tym zakresie.*

6) Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubuskiego na lata 2005 – 2013

Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubuskiego jest ściśle związana ze *Strategią Rozwoju Województwa* i jak już stwierdzono, jest najważniejszym dokumentem dotyczącym polityki społecznej w Regionie. Z punktu widzenia tworzenia dokumentu programowego dotyczącego rozwoju podmiotów ekonomii społecznej, istotne są dwa elementy omawianej *Strategii*. Pierwszym z nich jest część analizy SWOT, w której omawia się następujące zagrożenia związane z sytuacją osób wykluczonych:

Analiza SWOT – Wykluczenie społeczne osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka

1. *Zła sytuacja socjalno – bytowa gospodarstw domowych na skutek bezrobocia i zagrożeń cywilizacyjnych.*
2. *Zagrożenie „dziedziczeniem biedy”.*
3. *Brak identyfikacji grup podatnych, zagrożonych i wykluczonych społecznie.*
4. *Niewydolność i nieskuteczność systemu wsparcia i readaptacji na szczeblu lokalnym na rzecz osób wykluczonych społecznie, szczególnie w środowisku wiejskim.*
5. *Brak systemowych rozwiązań w sferze polityki społecznej.*
6. *Brak programów zapobiegania wykluczeniu społecznemu i integracji ze społeczeństwem wykraczających poza problematykę przeciwdziałania bezrobociu.*

Analiza SWOT – Powrót do społeczeństwa osób wykluczonych społecznie

1. *Trudna sytuacja gospodarcza w kraju powodująca wysoką stopę bezrobocia.*
2. *Brak analizy potrzeb w zakresie reintegracji zawodowej i społecznej osób wykluczonych.*
3. *Brak doświadczenia w zakresie prowadzenia zatrudnienia socjalnego.*
4. *Problemy ekonomiczne związane z funkcjonowaniem centrów i klubów integracji społecznej na rynku.*
5. *Konieczność koordynacji działalności wielu podmiotów wokół projektów reintegracji zawodowej.*

Drugim istotnym elementem Strategii Polityki Społecznej Województwa Lubuskiego jest uznanie następującego celu za jeden z czterech celów głównych:

Zapobieganie wykluczeniu społecznemu osób i rodzin oraz ich integracja ze społeczeństwem

Realizacja tego celu – według Strategii – polega na podejmowaniu następujących zadań i przedsięwzięć:

Identyfikowanie grup społecznych zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz wykluczonych społecznie, projektowanie działań mających na celu zapobieganie tym zjawiskom oraz wspieranie procesów integracji ze społeczeństwem.

Przedsięwzięcia:

1. *Prowadzenie badań społecznych mających na celu identyfikowanie grup zagrożonych wykluczeniem społecznym i wykluczonych społecznie.*
2. *Projektowanie działań mających na celu zapobieganie wykluczeniu społecznemu osób i rodzin oraz integrację grup wykluczonych ze społeczeństwa.*
3. *Prowadzenie działań zapobiegających ubóstwu i wykluczeniu społecznemu.*
4. *Wspieranie procesów integracji społecznej osób i rodzin wykluczonych społecznie.*

Warto dodać, że poza wskazaniem listy wyzwań i celów, które mocno korespondują z obszarem działania podmiotów ekonomii społecznej, *Strategia Polityki Społecznej Województwa Lubuskiego* jako jedno z ważnych zadań (Zadanie 5) wymienia **wypracowanie i promocję innowacyjnych metod (programów) na rzecz wsparcia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.**

* * *

Przedstawiony wyżej przegląd wybranych treści dokumentów strategicznych wykazał zgodność między założeniami omawianego Planu a głównymi celami i proponowanymi działaniami z zakresu polityki spójności społecznej. W szczególności zaś wykazał zgodność w następujących kwestiach:

- a. rozwój kapitału ludzkiego (edukacja, aktywizacja zawodowa, innowacyjność, mobilność, adaptacyjność),
- b. rozwój kapitału społecznego (wzmacnianie potencjału współpracy, więzi społecznych, zaufania, aktywności obywatelskiej, dialogu obywatelskiego),
- c. rozwój lokalny (rozwój usług publicznych, rozwój służb społecznych),
- d. przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu (innowacyjne metody działania na rzecz integracji społecznej, system wsparcia dla podmiotów ekonomii społecznej).

Biorąc pod uwagę wymienione obszary zgodności, można uznać, że Wieloletni regionalny plan działań wpisuje się w strukturę planowania strategicznego województwa w ten sposób, iż opiera się na takich samych założeniach, ujętych w dokumentach strategicznych. Szczególnie ważna jest zgodność między *Strategią Rozwoju Województwa Lubuskiego* i *Strategią Polityki Społecznej* a Wieloletnim regionalnym planem działań w zakresie zakładanych działań na rzecz zwiększenia spójności społecznej oraz w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu za pomocą innowacyjnych programów i metod. Wieloletni regionalny plan działań stanowi więc pod tym względem uzupełnienie i rozwinięcie wymienionych dokumentów, zgodne z intencjami ich Autorów.

1.2 Potrzeby mieszkańców województwa lubuskiego a Wieloletni regionalny plan działań

Wieloletni regionalny plan działań na rzecz promocji i upowszechnienia ekonomii społecznej oraz rozwoju instytucji sektora ekonomii społecznej i jej otoczenia w województwie lubuskim uwzględnia szczególne potrzeby mieszkańców województwa lubuskiego. Potrzeby te zostały zidentyfikowane w dwojaki sposób. Po pierwsze, wzięto pod uwagę diagnozy zawarte w dokumentach programowych, a szczególnie w *Strategii Polityki Społecznej Województwa Lubuskiego*. Po drugie, uwzględniono wyniki diagnozy stanu podmiotów ekonomii społecznej przeprowadzonej w maju i czerwcu 2012 roku.

W diagnozie założono, że jedną z istotnych cech ekonomii społecznej jest jej lokalny „stygmata”. Polega to na tym, że cele, priorytety i formy działania uzależnione są od lokalnych uwarunkowań gospodarczych, społecznych i instytucjonalnych. Podmioty ekonomii społecznej usiłują podjąć takie działania, które będą adekwatną odpowiedzią na potrzeby regionu i poszczególnych społeczności lokalnych. Biorąc to pod uwagę w niniejszym podrozdziale zaprezentowano wybrane fragmenty opracowania przygotowanego przez pracowników Urzędu Statystycznego w Zielonej Górze na użytek diagnozy.¹

Sytuacja gospodarcza województwa lubuskiego

Lubuskie jest jednym z mniejszych województw w kraju, zarówno pod względem terytorialnym jak i liczby jego mieszkańców, co przekłada się na liczbę podmiotów prowadzących działalność gospodarczą i ma swoje odzwierciedlenie w wynikach ekonomicznych regionu. Udział województwa lubuskiego w tworzeniu produktu krajowego brutto jest jednym z mniejszych w Polsce (2,3%). Niższa niż przeciętnie w kraju jest także wartość dodana brutto na 1 pracującego. Produkcja sprzedana przemysłu w Lubuskiem stanowi zaledwie 2,5% produkcji sprzedanej w Polsce. Nakłady inwestycyjne

¹ *Charakterystyka sytuacji społeczno – gospodarczej województwa lubuskiego w kontekście ekonomii społecznej*, Urząd Statystyczny w Zielonej Górze, Zielona Góra 2012.

poniesione w regionie stanowią około 3,5% inwestycji w kraju. Sytuacja gospodarcza regionu przedstawia się jednak bardziej korzystnie jeśli dokonamy analiz zjawisk gospodarczych z wykorzystaniem wskaźników w przeliczeniu na liczbę ludności. Wśród 16 województw lubuskie lokuje się zazwyczaj w środku stawki.

Najwięcej podmiotów gospodarczych (28,4%) prowadzi działalność gospodarczą w zakresie handlu, naprawy pojazdów samochodowych. Dalsze 12,0% jednostek skoncentrowanych jest w sekcji budownictwo, a 8,5% – w przemyśle, w tym głównie w przetwórstwie przemysłowym – 7,8%. Znaczący udział w strukturze podmiotów wpisanych do rejestru REGON mają jednostki zajmujące się obsługą rynku nieruchomości (8,3%), transportem i gospodarką magazynową (7,0%), a także prowadzące działalność profesjonalną, naukową i techniczną (6,6%) oraz pozostałą działalność usługową (6,1%). Udział podmiotów z pozostałych sekcji nie przekracza 5%, w tym jednostki zajmujące się opieką zdrowotną i pomocą społeczną stanowią 4,7% ogółu podmiotów gospodarczych, działalnością finansową i ubezpieczeniową – 3,2%, zakwaterowaniem i gastronomią – 3,1%, edukacją – 2,6%.

Znaczenie poszczególnych sektorów dla gospodarki lubuskiej odzwierciedla także struktura pracujących według sekcji. Spośród 323,0 tys. pracujących w Lubuskiem w 2010 r., najwięcej osób pracowało w przedsiębiorstwach przemysłowych (26,3% ogółu pracujących w gospodarce narodowej), w tym głównie zajmujących się przetwórstwem przemysłowym (23,5%). Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo koncentrowało dalsze 11,3% pracujących. Podmioty gospodarcze prowadzące działalność usługową zapewniają miejsca pracy łącznie dla 56,4% pracujących, przy czym są to głównie podmioty z sekcji: handel i naprawa pojazdów samochodowych, w których pracę zarobkową wykonuje 16,5% pracujących w województwie, edukacja – 8,1%, transport i gospodarka magazynowa – 6,3%, budownictwo – 6,0%, opieka zdrowotna i pomoc społeczna oraz administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne – po 5,6%.

Institucje otoczenia biznesu

Istotne znaczenie z punktu widzenia rozwoju szeroko rozumianej przedsiębiorczości, w tym ekonomii społecznej ma system wsparcia podmiotów prowadzących działalność gospodarczą oraz osób zamierzających podjąć działalność gospodarczą, tworzony przez instytucje, podejmujące działania inspirujące, wspomagające oraz promujące rozwój społeczno-gospodarczy regionu, a także aktywizujące rozwój przedsiębiorstw. W Lubuskiem w grupie instytucji otoczenia biznesu mieszczą się m.in.: **izby gospodarcze** (np. Rolnictwa, Przemysłowo-Handlowe, Budownictwa, Rzemieślnicza i Przedsiębiorczości), **organizacje pracodawców** (np. Organizacja Pracodawców Ziemi Lubuskiej, Lubuska Organizacja Pracodawców), **agencje rozwoju** (np. Agencja Rozwoju Regionalnego, Żagańska

Agencja Rozwoju Lokalnego), **inkubatory przedsiębiorczości** (np. akademickie), **fundacje** (np. Fundacja Przedsiębiorczość, Lubuska Fundacja Zachodnie Centrum Gospodarcze), **stowarzyszenia** (np. Stowarzyszenie Rozwoju Małej Przedsiębiorczości, Federacja Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT), **centra** rozwoju przedsiębiorczości, innowacji, wsparcia (Centrum Przedsiębiorczości i Transferu Technologii UZ, Centrum Obsługi Inwestora-Partner Polskiej Agencji Informacji i Inwestycji Zagranicznych), Lubuski Park Przemysłowo-Technologiczny, czy wreszcie **fundusze wsparcia** (np. Lubuski Fundusz Poręczeń Kredytowych). Znacząca dla rozwoju regionu jest także Kostrzyńsko-Słubicka Specjalna Strefa Ekonomiczna, której zadaniem jest promowanie i przygotowywanie terenów inwestycyjnych wraz z pakietem usług i preferencji podatkowych dla potencjalnych inwestorów.

Demograficzne i społeczne uwarunkowania rozwoju lubuskiej ekonomii społecznej

W końcu 2010 r. ludność województwa lubuskiego liczyła 1011,0 tys. osób, co stanowiło 2,6% populacji Polski i lokowało województwo na 16 miejscu w kraju. Po ubytku rzeczywistym liczby ludności w latach 2006-2007 (łącznie o 717 osób), spowodowanym głównie wysokim ujemnym saldem migracji zagranicznych, w kolejnych trzech latach notowano przyrost rzeczywisty łącznie o 2543 osoby. Tempo przyrostu ludności w 2010 r. było dodatnie, na poziomie 0,10% (wobec 0,11% w 2009 r.).

Ludność województwa lubuskiego w ujęciu demograficznym jest relatywnie młoda, jednak obserwowane zmiany w strukturze wiekowej ludności wskazują na postępujące procesy starzenia się społeczeństwa. Niekorzystnym zmianom ulega potencjał ekonomiczny województwa: zmniejszeniu udziału ludności w wieku przedprodukcyjnym towarzyszy wzrost udziału ludności w wieku poprodukcyjnym i produkcyjnym, przy czym w tej ostatniej z grup, stanowiącej zasób siły roboczej województwa, starzenie się jest powodowane głównie wzrostem liczby osób w wieku niemobilnym.

Dalsze niekorzystne zmiany przewiduje się w długookresowych prognozach demograficznych, według których w kolejnych latach obserwowany będzie systematyczny ubytek ludności. Poważnym zmianom ulegnie także struktura ludności według wieku. Nastąpi pogłębienie procesu starzenia się społeczeństwa, spadek liczby osób w wieku produkcyjnym i przedprodukcyjnym, na rzecz osób w wieku poprodukcyjnym.

Rezultatem przemian w procesach demograficznych jest zmniejszanie się udziału dzieci w wieku poniżej 15 roku życia (pomimo stabilnej liczby urodzeń w ostatnich latach) do niespełna 15,4% w 2010 r. (wobec 19,7% w 2000 r.). Jednocześnie obserwuje się wzrost udziału osób starszych, w wieku 65 lat i więcej, w całej populacji: w 2010 r. wyniósł on 11,8% (wobec 10,9% w 2000 r.). Zwiększył się również udział osób w wieku 75 lat i więcej z 3,8% w 2000 r. do 5,7% w 2010 r.

Niekorzystnym zmianom ulega także potencjał ekonomiczny województwa, którego miarą są procesy zachodzące w strukturze ludności według ekonomicznych grup wieku. Zmniejszył się udział ludności

w wieku przedprodukcyjnym (z 25,5% w 2000 r. do 19,1% w 2010 r.) na rzecz ludności w wieku poprodukcyjnym (15,2% w 2010 r. wobec 13,0% w 2000 r.) i produkcyjnym (w 2010 r. 65,7% wobec 61,5% w 2000 r.). Jednocześnie w ostatniej z wymienionych grup – ludności w wieku produkcyjnym, stanowiącej zasób siły roboczej województwa – następuje proces starzenia się, powodowany wzrostem liczebności grupy osób w wieku niemobilnym (tj. 45-59/64 lata). Udział tej grupy w ogóle ludności wyniósł 25,3% (wobec 21,1% w 2000 r.). Tym samym niemal cały przyrost liczby ludności w wieku produkcyjnym (od 2000 r. – blisko o 44,1 tys. osób), dotyczył osób w wieku niemobilnym (wzrost o 43,5 tys. osób).

W konsekwencji powyższych zmian w 2010 r. na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało znacznie mniej osób w wieku przedprodukcyjnym (29 osób) niż w 2000 r. (41 osób). Pogorszeniu uległa również relacja osób w wieku produkcyjnym w stosunku do osób w wieku poprodukcyjnym. W 2010 r. na 100 osób wieku produkcyjnym przypadały 23 osoby w wieku poprodukcyjnym wobec 21 osób w 2000 r.

Zgodnie z wynikami długookresowej prognozy ludności w województwie lubuskim do 2015 r. będzie zwiększała się liczba mieszkańców, po czym nastąpi spadek liczebności populacji regionu. W 2020 r. stan ludności województwa zmniejszy się w porównaniu z 2010 r. o 3,4 tys. i osiągnie poziom 1007,6 tys. osób. W kolejnych latach obserwowany będzie systematyczny ubytek ludności, w 2025 r. będzie niecały milion Lubuszan, a w 2035 r. województwo lubuskie będzie liczyło 963,5 tys. mieszkańców, tj. o 4,7% mniej niż w 2010 r.

Z prognozy wynika, że w województwie lubuskim poważnym zmianom ulegnie struktura ludności według wieku. Nastąpi pogłębienie procesu starzenia się społeczeństwa.

Jednym z istotnych problemów regionu jest sytuacja na lokalnym rynku pracy. Od lat lubuskie jest w grupie województw o relatywnie wysokiej stopie bezrobocia. Aktywność zawodowa Lubuszan w wieku 15 lat i więcej wyrażona współczynnikiem aktywności zawodowej jest nieco niższa niż średnio w kraju. Niższy jest także wskaźnik zatrudnienia ogółem. Zdecydowanie powyżej wartości średniej w Polsce kształtuje się wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych. Udział biernych zawodowo w ogóle ludności kształtuje się na poziomie ponad 44%, tj. porównywalnie ze średnim udziałem w kraju. Bezrobocie dotyka częściej ludzi młodych. Co piąty bezrobotny był osobą w wieku poniżej 24 lat. Wśród zarejestrowanych bezrobotnych zdecydowana większość to osoby o niskim poziomie wykształcenia: gimnazjalnym i niższym oraz z zasadniczym zawodowym. Prawie co piąty bezrobotny nigdy nie pracował. Spośród grup będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy najliczniejszą grupę stanowili długotrwale bezrobotni, w tym zwłaszcza osoby o niskim poziomie wykształcenia. W celu łagodzenia skutków bezrobocia poprzez aktywizowanie bezrobotnych urzędy pracy organizują szkolenia i staże, a także roboty publiczne, interwencyjne i prace społecznie użyteczne.

Dochody mieszkańców województwa lubuskiego kształtują się na niższym poziomie niż średnio w kraju. Przeciętny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwie domowym w 2010 r. był o 3,3% niższy

niż przeciętnie w Polsce. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie osób zatrudnionych w województwie lubuskim od lat kształtuje się na poziomie niższym niż średnio w kraju (około 85,5% średniej płacy w kraju). Niższe niż średnio w kraju były także świadczenia z pozarolniczego systemu ubezpieczeń społecznych.

Formy pomocy społecznej w województwie lubuskim

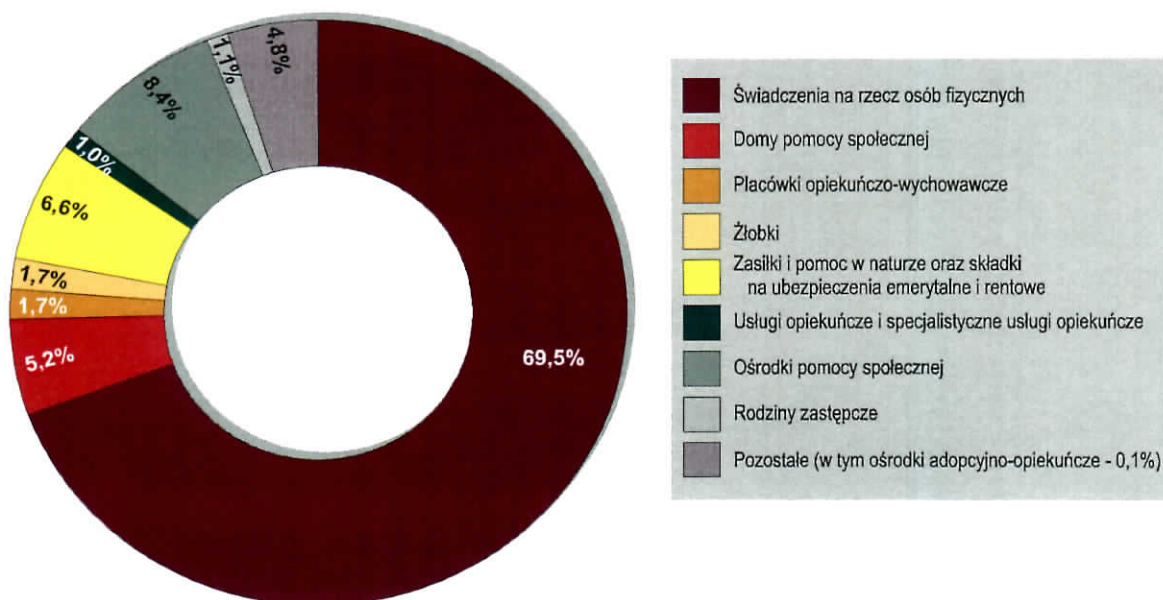
W 2010 r. w województwie lubuskim funkcjonowały 33 zakłady stacjonarne pomocy społecznej, w tym 23 domy pomocy społecznej, w których dostępnych było łącznie 2574 miejsc (w tym 2260 w domach pomocy społecznej). Z tej formy pomocy w 2010 r. skorzystało 2569 mieszkańców, w tym 87,5% stanowili mieszkańcy domów pomocy społecznej.

W województwie lubuskim funkcjonuje 1367 rodzin zastępczych, z tego 1111 rodzin spokrewnionych z dzieckiem, 173 rodziny niespokrewnione z dzieckiem oraz 83 niespokrewnione z dzieckiem rodziny zawodowe. W ramach pomocy społecznej organizowanej i świadczonej przez jednostki samorządu terytorialnego, a także realizowanej przez powiatowe centra pomocy rodzinie w 2010 r. na pomoc społeczną wydano łącznie 132,1 mln zł, z tego 81,3% stanowiła pomoc pieniężna. Pomocą objęto 71,4 tys. Lubuszan.

Środowiskowa pomoc społeczna

Ze środowiskowej pomocy społecznej polegającej na udzielaniu świadczeń pieniężnych i niepieniężnych osobom spełniającym określone kryteria i zakwalifikowanym do otrzymania takiej pomocy w miejscu ich zamieszkania, w 2010 r. korzystało 10,4% populacji województwa lubuskiego (7,8% mieszkańców miast i 14,9% mieszkańców wsi). Tym samym pomocą objęto około 41,9 tys. gospodarstw domowych, co stanowi 10,8% ogółu gospodarstw domowych w Lubuskiem. (Dane za rok 2011 wskazują na spadek liczby gospodarstw objętych pomocą do 39,1 tys.). Pomoc udzielana jest głównie z przyczyn ekonomicznych, tj. z powodu ubóstwa, bezrobocia (68,0%) i zdrowotnych, jak niepełnosprawność, długotrwała i ciężka choroba (24,0%). Dalszym 5,9% gospodarstw domowych otrzymujących pomoc społeczną, przyznano świadczenia z przyczyn rodzinnych, tj. potrzeby ochrony macierzyństwa lub wielodzietności, bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych lub prowadzenia gospodarstwa domowego, zwłaszcza w rodzinach niepełnych lub wielodzietnych, sieroctwa, przemocy w rodzinie. Z przyczyn społecznych, jak bezdomność, alkoholizm lub narkomania, trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego, brak umiejętności w przystosowaniu do życia młodzieży opuszczającej całodobowe placówki opiekuńczo-wychowawcze, z pomocy skorzystało 1,6% gospodarstw domowych otrzymujących świadczenia.

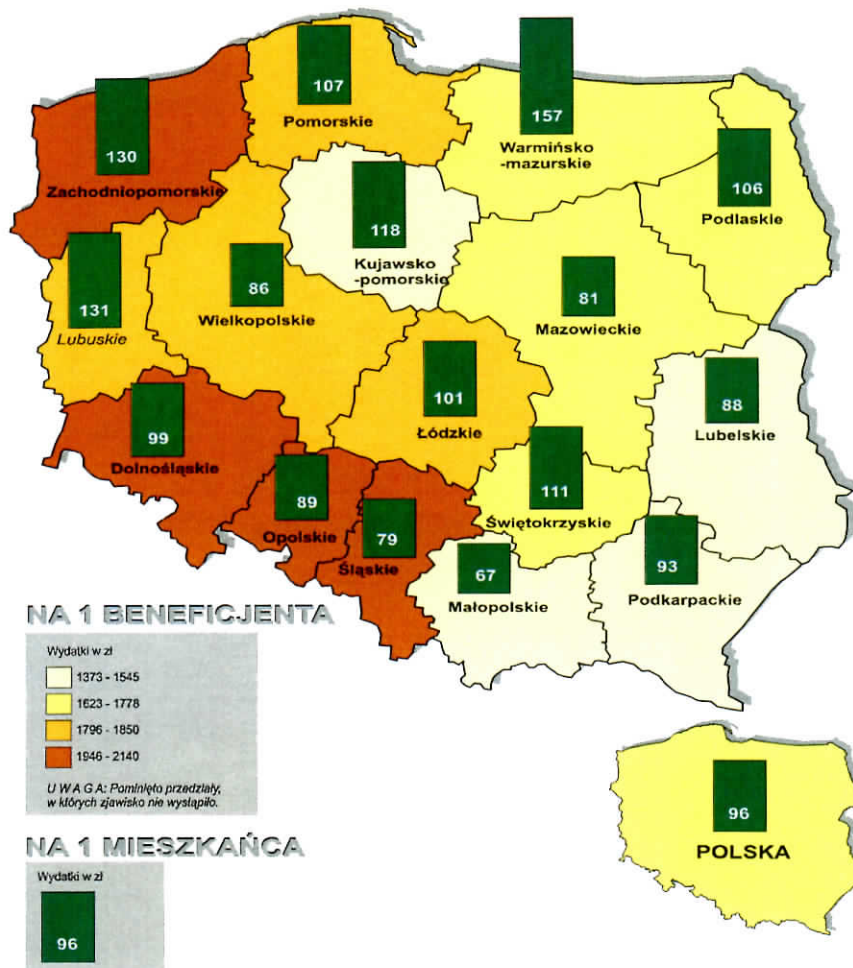
Wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego na pomoc społeczną

Wykres 1. Struktura wydatków budżetów gmin i miast na prawach powiatu na pomoc społeczną i pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej w województwie lubuskim w 2010 r.

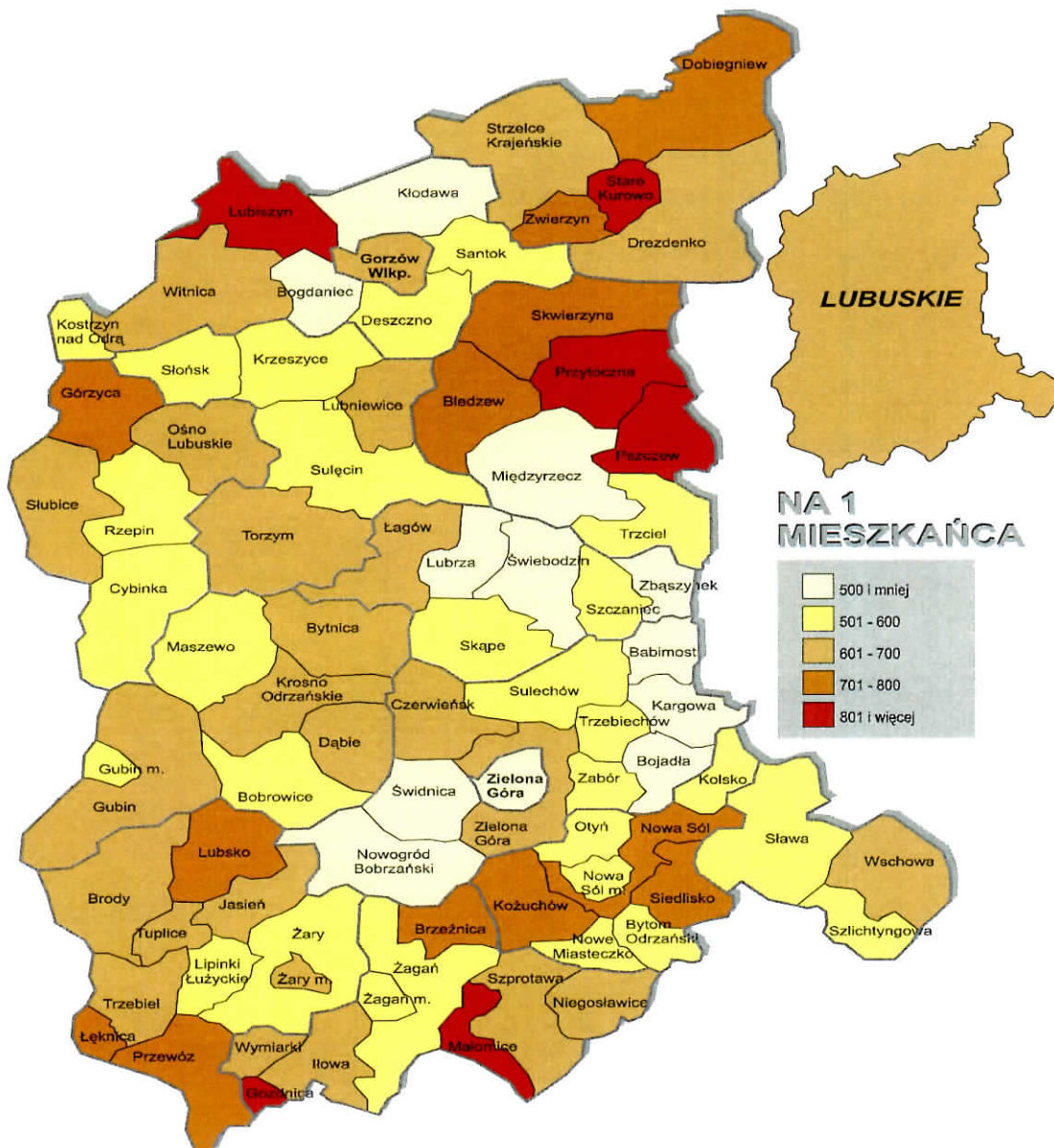
Źródło: Urząd Statystyczny

Środki przeznaczone przez jednostki samorządu terytorialnego na zadania związane z pomocą społeczną stanowiły w 2010 r. 18,7% ogółu wydatków budżetowych (wobec 16,3% w 2005 r.), przy czym 78,4% ogółu wydatków na pomoc społeczną obciążały budżety gmin i miast na prawach powiatu, 18,8% – budżety powiatów, a 2,7% – budżet województwa.

Mapa 1. Wydatki z systemu pomocy społecznej według województw w 2010 r.
 Źródło: Urząd Statystyczny

Wydatki budżetów gmin i miast na prawach powiatów na pomoc społeczną i pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej w przeliczeniu na 1 mieszkańca wyniosły w 2010 r. blisko 609 zł, przy czym najwyższe były w gminach: Małomice, Lubiszyn, Pszczew, Przytoczna, a najniższe w gminach: Zbąszynek, Babimost, Zielona Góra, Świdnica. Warto zwrócić uwagę, że gminy o najmniejszych wydatkach na zadania w zakresie pomocy społecznej koncentrują się głównie w powiatach: świebodzińskim i zielonogórskim, tj. w powiatach o relatywnie niskiej stopie bezrobocia.

Mapa 2. Wydatki budżetów gmin województwa lubuskiego na pomoc społeczną i pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej w 2010 r.
Źródło: Urząd Statystyczny

W województwie lubuskim notuje się wysoki wskaźnik osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w przeliczeniu na 10 tys. ludności (na poziomie 705 osób wobec 546 średnio w kraju), co sytuuje region na 14 lokacie przed województwami: warmińsko-mazurskim i kujawsko-pomorskim. Dane za rok 2011 wskazują jednak, że wskaźnik ten zmniejszył się do poziomu 657,3. Gminy ze swoich budżetów na pomoc społeczną przeznaczają średnio około 17% wydatków budżetowych. Według danych za 2010 r. najmniejsze wydatki na zadania w zakresie pomocy społecznej poniosły gminy usytuowane głównie w powiatach o relatywnie niskiej stopie bezrobocia.

Skuteczność form pomocowych w postaci świadczeń finansowych okazuje się być niewystarczająca. Systematyczna pomoc finansowa, najczęściej rodzi nowe uzależnienia, jakimi są postawy roszczeniowe beneficjentów takiej pomocy. Świadczenia finansowe nie przyczyniają się do reintegracji społecznej².

Znaczenie w zakresie przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu mogą mieć podmioty ekonomii społecznej, których rolę dostrzegają samorządy, także w województwie lubuskim, uwzględniając ekonomię społeczną w strategicznych dokumentach regionalnych. Dotychczasowe lubuskie doświadczenia z zakresu przedsiębiorczości społecznej związane są z działalnością:

- spółdzielni, w tym spółdzielni socjalnych
- centrów integracji społecznej (CIS)
- warsztatów terapii zajęciowej (WTZ)
- klubów integracji społecznej (KIS)
- organizacji pozarządowych (NGO)

Należy pamiętać, że spółdzielczość to nie tylko spółdzielnie socjalne, ale także spółdzielnie inwalidów, spółdzielnie niewidomych. Są to organizacje, które jednocześnie prowadzą społeczną i zawodową rehabilitację pracujących osób niepełnosprawnych oraz działalność gospodarczą służącą finansowaniu jej obu funkcji. Cechą charakterystyczną dla spółdzielczości inwalidów jest wysoki udział osób niepełnosprawnych w zatrudnieniu, w tym ze znacznym i umiarkowanym stopniem niepełnosprawności. W tej grupie pracowników co piąta osoba jest ze szczególnymi rodzajami niepełnosprawności. Spółdzielnie inwalidów i spółdzielnie niewidomych dużą wagę przykładają do działań związanych z rehabilitacją zatrudnionych osób niepełnosprawnych. Wynika to z ogromnej przewagi tej grupy pracowników w strukturze zatrudnienia oraz statutowych zadań spółdzielni. Kolejnym przykładem placówki przystosowanej do zatrudnienia osób niepełnosprawnych stanowią zakłady pracy chronionej, w której niepełnosprawni pracownicy muszą stanowić co najmniej 40% ogółu personelu. Wymóg ten ulega obniżeniu do 30% w przypadku zatrudniania osób niewidomych, upośledzonych umysłowo bądź cierpiących na choroby psychiczne. Warunki pracy w zakładzie pracy chronionej muszą być dostosowane do stopnia i rodzaju niepełnosprawności zatrudnionych w nim osób. Pracodawca zobowiązany jest również do zapewnienia niepełnosprawnym pracownikom właściwej opieki medycznej i rehabilitacyjnej.

Wymienić należy również spółdzielnie pracy, które można zdefiniować jako dobrowolne zrzeszenie nieograniczonej liczby osób, o zmiennym składzie osobowym i zmiennym funduszu udziałowym,

² W. Durka, A. Nowak, *Przewodnik po ekonomii społecznej. Nowe propozycje dla samorządu lokalnego*, Szczecin 2009.

które w interesie swoich członków prowadzi wspólną działalność gospodarczą w oparciu o osobistą pracę jej członków oraz obowiązek nawiązania stosunku pracy z wszystkimi członkami spółdzielni. Należy pamiętać, że spółdzielnie pracy w odróżnieniu od spółdzielni socjalnych może założyć co najmniej 10 osób fizycznych i nie muszą być to osoby zagrożone wykluczeniem społecznym. Warto podkreślić, że spółdzielnie pracy nie mogą prowadzić działalności pożytku publicznego, a co się z tym wiąże, że nie mogą brać udziału w otwartych konkursach ofert ani korzystać z pracy wolontariuszy.

Celem prezentacji wybranych fragmentów charakterystyki było zestawienie argumentów na rzecz tezy, iż w województwie lubuskim istnieje potrzeba upowszechnienia aktywnych form przeciwdziałania i zwalczania zjawiska wykluczenia społecznego. W omawianym dokumencie możemy odnaleźć dane i interpretacje, które mogą być podstawą następujących argumentów:

- 1) Doradztwo ukierunkowane jest na wsparcie przedsięwzięć komercyjnych oraz III sektora, brakuje natomiast zinstytucjonalizowanych form doradztwa dla podmiotów ekonomii społecznej.
- 2) Systematyczny ubytek ludności i starzenie się społeczeństwa stanowią ważną przesłankę rozwoju usług ukierunkowanych na potrzeby osób starszych w ramach działalności spółdzielni socjalnych i innych jednostek. Jest to jednocześnie argument na rzecz podjęcia działań, w wyniku których młodzi ludzie znaleźliby dla siebie trwale miejsce w regionie. Takie działania również mogą być podjęte przy wykorzystaniu instrumentów charakterystycznych dla ekonomii społecznej.
- 3) Opisywana w charakterystyce sytuacja na lubuskim rynku pracy jest istotnym argumentem na rzecz wprowadzenia i upowszechnienia podmiotów ekonomii społecznej, przede wszystkim z myślą o osobach trwale bezrobotnych. Warto dodać, że jak wskazują badania, bezrobocie szczególnie dotyka ludzi młodych, co dodatkowo wzmacnia poprzedni argument.
- 4) Dochody mieszkańców – jak podaje charakterystyka województwa lubuskiego - kształtują się tutaj na niższym poziomie niż średnio w kraju. Oznacza to, że mamy do czynienia z większymi obszarami biedy i wykluczenia społecznego, co stanowi poważną zachętę do rozwoju ekonomii społecznej.
- 5) W województwie lubuskim notuje się wysoki wskaźnik osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w przeliczeniu na 10 tys. ludności. Istnieje więc potrzeba takiego przekształcenia polityki społecznej, by wydatkowane środki mogły „pracować” jako fundusze wspierające aktywność osób wykluczonych.

1.3 Wybrane źródła wsparcia dla organizacji pozarządowych i podmiotów ekonomii społecznej

Poszukując szans i sposobów rozwiązywania problemów społecznych w województwie, warto wziąć pod uwagę szansę wsparcia dla lokalnych inicjatyw, którą daje rządowy program dotacyjny – Program Operacyjny Funduszu Inicjatyw Obywatelskich (FIO) oraz Program Operacyjny Kapitał Ludzki. Warto również uwzględnić możliwości tkwiące w dotacjach z budżetu województwa lubuskiego. Aby ustalić jakie znaczenie mogą mieć wskazane źródła dla rozwoju aktywności obywatelskiej, a szczególnie aktywizacji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem, zestawiono poniżej najważniejsze informacje na ich temat. Szczególną uwagę poświęcono skuteczności starań o dofinansowanie oraz wielkość uzyskanych środków przez organizacje działające na terenie województwa lubuskiego.

Program Operacyjny Funduszu Inicjatyw Obywatelskich (FIO), powstał w celu pobudzania i wspierania inicjatyw obywatelskich z udziałem sektora organizacji pozarządowych i dąży do zwiększenia udziału organizacji pozarządowych w realizację zadań publicznych. Do głównych celów realizowanych poprzez Projekty w ramach PO FIO można zaliczyć:

1. Zwiększenie aktywności i świadomości obywateli i wspólnot lokalnych.
2. Rozwój potencjału sektora organizacji pozarządowych.
3. Zwiększenie zaangażowania sektora organizacji pozarządowych na rzecz usług społecznych w zakresie integracji i aktywizacji społecznej oraz zabezpieczenia społecznego.
4. Wspieranie rozwoju polskiego modelu ekonomii społecznej.³

Podmiotami, które mogą się ubiegać o środki finansowe w ramach Programu FIO w myśl ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie są organizacje pozarządowe (stowarzyszenia oraz jednostki terenowe stowarzyszeń posiadające osobowość prawną, związki stowarzyszeń, fundacje, kółka rolnicze, cechy rzemieślnicze, izby rzemieślnicze, izby gospodarcze) oraz kościelne osoby prawne i jednostki organizacyjne, a także spółdzielnie socjalne.

Poniższa tabela stanowi zestawienie danych, które ilustrują zainteresowanie lubuskich organizacji uzyskaniem dotacji ze źródeł FIO.

³ Zasady przyznawania i rozliczania dotacji w ramach programu operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich w 2012 r.

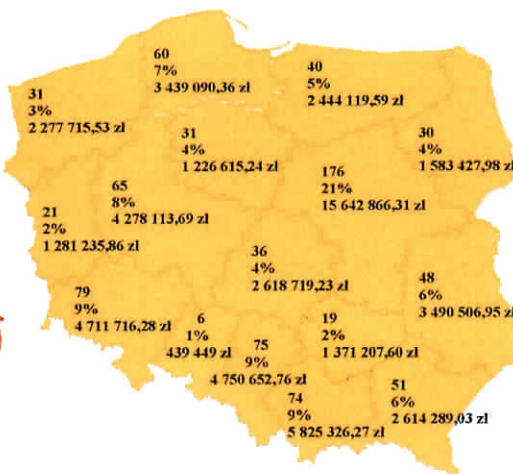
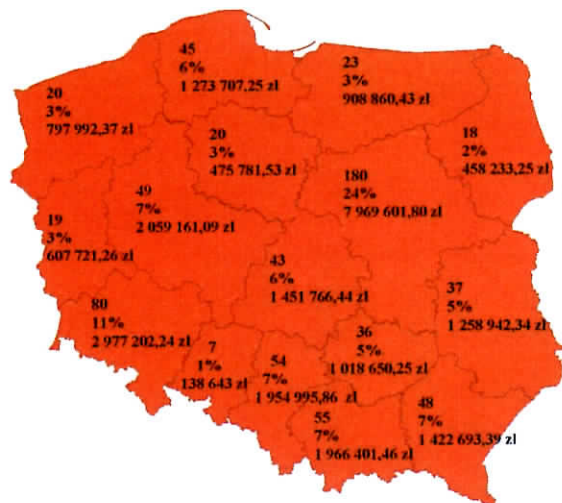
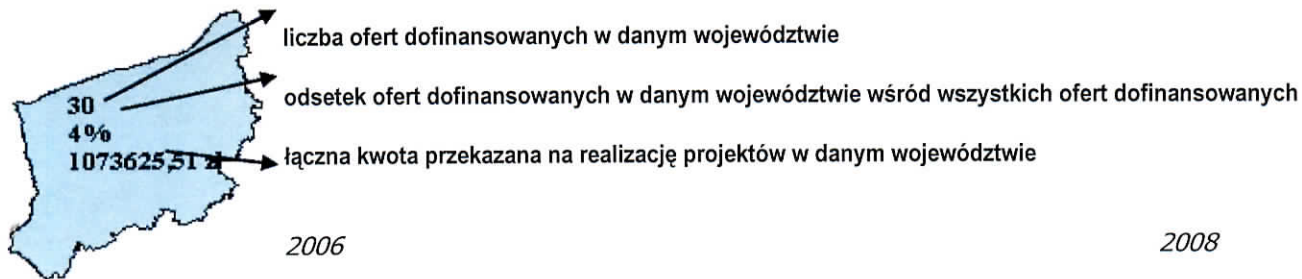
Tabela nr 1. Liczba wniosków złożonych i dofinansowanych oraz ich odsetek w ramach PO FIO w latach 2006-2011 z województwa lubuskiego.

rok	liczba wniosków złożonych	liczba wniosków dofinansowanych	odsetek wniosków dofinansowanych wśród złożonych
2006	37	19	51%
2007	72	12	17%
2008	39	21	54%
2009	64	25	39%
2010	102	19	19%
2011	100	13	13%

Źródło: opracowanie własne na podstawie MPiPS, Sprawozdanie z realizacji Programu Operacyjnego Fundusz Inicjatyw Obywatelskich w roku 2011.

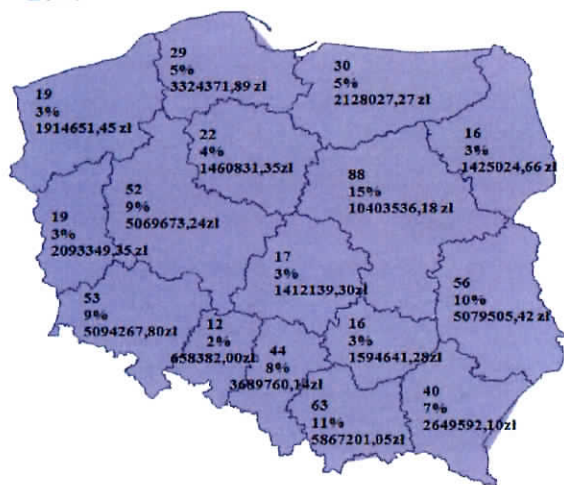
Przedstawione wyżej dane ilustrują dwie tendencje. Z jednej strony, obserwujemy wzrost zainteresowania uzyskaniem dotacji, co może być miarą zwiększenia aktywności organizacji obywatelskich. Z drugiej jednak strony, daje się zauważyć wyraźny spadek skuteczności podjętych starań. Powstaje pytanie jak lubuskie organizacje wypadają pod tym względem na tle organizacji działających w innych województwach?

Na mapach konturowych zostały przedstawione informacje dotyczące liczby ofert, odsetek dofinansowanych projektów w stosunku do ogółu dofinansowanych ofert w skali kraju i kwota uzyskanych dotacji. Analiza prezentowanych poniżej danych wskazuje na to, że uzyskane dotacje są przeważnie proporcjonalne do liczby mieszkańców danego województwa. Organizacje działające w województwie lubuskim nie odstają pod tym względem od reszty kraju. Jako jedno z najmniejszych województw otrzymuje od 2 do 3% ogólnej puli środków. Należy jednak zauważyć, że w 2011 roku skuteczność zabiegania o środki z Funduszu Inicjatyw Obywatelskich była niższa niż w roku 2010.

2010

2011

Innym ważnym źródłem wsparcia finansowego jest Program Operacyjny Kapitał Ludzki (PO KL). Na poziomie regionalnym infrastruktura wsparcia ekonomii społecznej utrzymywana jest ze środków unijnych w ramach Poddziałania 7.2.2 PO KL. Celem tego Poddziałania jest wzmacnianie podmiotów wspierających i realizujących usługi wobec podmiotów ekonomii społecznej oraz budowanie otoczenia sprzyjającego ich rozwojowi. W poniższej tabeli przedstawiono projekty realizowane w ramach Poddziałania 7.2.2 w woj. lubuskim.

Tabela nr 2. Projekty realizowane w ramach komponentu regionalnego PO KL Poddziałanie 7.2.2 w woj. lubuskim w latach 2008 – 2012.

tytuł projektu	nazwa podmiotu realizującego projekt	kwota dofinansowano	okres realizacji projektu
<i>Po owocach ich poznać</i>	Caritas Diecezji Zielonogórsko – Gorzowskiej	1 098 674,00 zł	01.04.2010 30.12.2010
<i>Współpraca międzysektorowa na rzecz wspierania ES w regionie Lubuskim</i>	Gmina Małomice	3 301 205 ,98 zł	01.03.2010 28.02.2012
<i>Lubuskie Centrum Ekonomii Społecznej</i>	Towarzystwo Integracji Społecznej Zielona Góra	537 090,00 zł	01.06.2009 15.06.2010
<i>Fundraising – fundament sprawnej organizacji sektora ES</i>	Faber Consulting Sp zo.o. Toruń	230 955,80 zł	01.09.2009 31.12.2009
<i>Lokalne partnerstwo na rzecz rozwoju ES</i>	Pozaszkolny Ośrodek Kształcenia Zawodowego „System” S.c.	617 791,00 zł	01.10.2008 30.04.2010
<i>Sektor ekonomii społecznej XXI</i>	Instytut Laudator Sp. z o. o	476 100,00 zł	01.09.2008 31.08.2009
<i>Lubuskie partnerstwa na rzecz ES</i>	Stowarzyszenie Verte	645 914,00 zł	01.09.2008 28.02.2010
<i>Lubuska Akademia ES</i>	Telewizja Polska S.A. Oddział w Gorzowie Wlkp.	1190500,95 zł	01.11.2011 31.10.2013
<i>Kompleksowe wsparcie organizacji organizacji sektora ekonomii społecznej</i>	Firma Haandlowo – Usługowa „JARMAR” Centrum Kształcenia „Wiedza dla Wszystkich”	1826843,20 zł	01.08.2011 31.07.2013
<i>Zielonogórska Kuźnia III Sektora</i>	Faber Consulting sp z o.o.	1363742,86 zł	02.01.2012 31.08.2013
<i>Akademia ekonomii społecznej inwestycją w przyszłość województwa lubuskiego</i>	Łużycka Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Jana Benedykta Solfy w Żarach	2066519,00 zł	01.07.2010 30.06.2012

Źródło: raport KSI stan na 29.10.2012 r.

Przedstawione wyżej dane wskazują na to, że Program Operacyjny Kapitał Ludzki jest ważnym źródłem środków na rozwój ekonomii społecznej. W latach 2008 – 2012 na wymienione wyżej projekty przeznaczono łącznie ponad 7 mln zł. Odpowiednie wydatkowanie tych środków mogło być poważnym impulsem dla rozwoju podmiotów ekonomii społecznej i reintegracji społecznej i zawodowej osób wykluczonych.

Organizacje pozarządowe mogą również ubiegać się o dotację z budżetu województwa. W prezentowanej poniżej tabeli została przedstawiona aktywność organizacji pozarządowych w pozyskiwaniu dotacji z budżetu województwa.

Tabela nr 3. Liczba dotacji przyznanych z budżetu województwa.

Liczba dotacji przyznanych z budżetu województwa na realizację zadań z zakresu pomocy społecznej dla organizacji pozarządowych na lata 2007 – 2010 rok.		
rok	liczba	Kwota łączna
2007	26	280.000
2008	35	356.000
2009	38	390.000
2010	43	472.800
Liczba dotacji przyznanych z budżetu województwa na realizację zadań z zakresu: profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych, przeciwdziałania narkomanii, wspierania działań pomocy społecznej na rzecz wyrównywania poziomu życia mieszkańców województwa lubuskiego, integracji społecznej osób niepełnosprawnych w 2011 roku.		
rok	liczba	Kwota łączna
2011	98	881.343

Podsumowując zestawione w tym podrozdziale dane dotyczące wybranych źródeł finansowania podmiotów ekonomii społecznej i inicjatyw na rzecz reintegracji społecznej i zawodowej osób wykluczonych, warto podkreślić ich potencjalną, ważną rolę w przyszłości. Powinny być one uwzględnione w Wieloletnim regionalnym planie działań i skierowane na wsparcie najbardziej efektywnych działań.

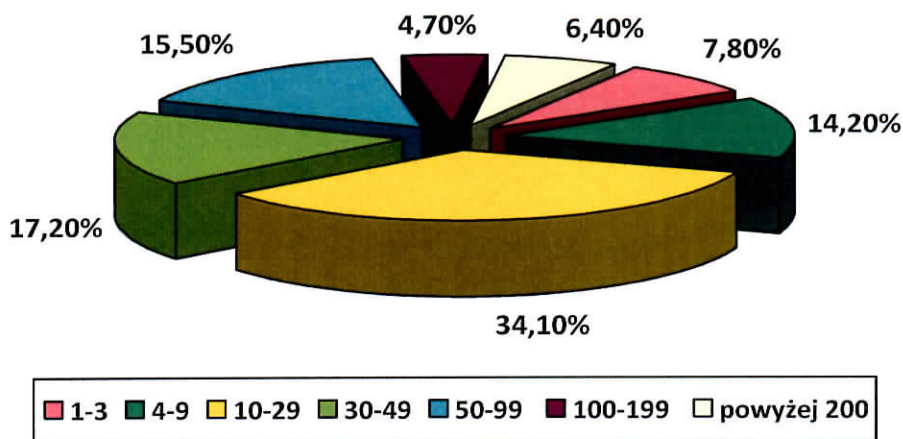
1.4 Kondycja podmiotów ekonomii społecznej a Wieloletni regionalny plan działań

Tworząc Wieloletni regionalny plan działań, brano pod uwagę potrzebę zwiększenia liczby i wzmocnienia kondycji podmiotów ekonomii społecznej. Zarówno diagnoza przeprowadzona w maju i czerwcu 2012 roku jak i inne źródła potwierdzają istnienie takiej potrzeby. Poniżej przedstawiono fragmenty analiz dotyczących stanu podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubuskim.

Aby odpowiedzieć na pytanie dotyczące kondycji ekonomii społecznej w województwie lubuskim, należało ustalić wielkość, zasięg działania oraz obszar działalności istniejących na jego terenie organizacji. Ważne było także dotarcie do informacji na temat ich misji i celów oraz ustalenie, czy swoim działaniem obejmują również osoby zagrożone wykluczeniem i osoby wykluczone oraz jakie realizują projekty.

Kondycja podmiotów ekonomii społecznej

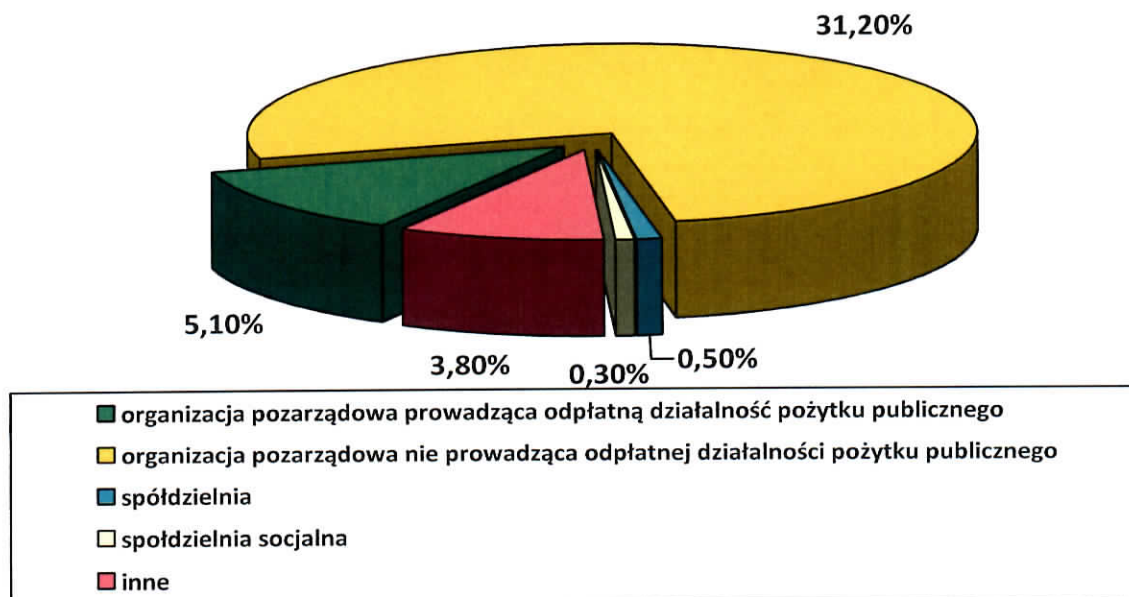
Jednym z podstawowych wskaźników mówiących o wielkości organizacji jest liczba jej członków. Aby przeprowadzić analizę zakresu działalności i skali oddziaływania interesujących nas podmiotów, zapytaliśmy przede wszystkim o liczbę osób zaangażowanych w funkcjonowanie badanych organizacji. Zebrane przez nas dane wskazują, że na terenie województwa lubuskiego mamy do czynienia głównie z podmiotami małymi, liczącymi do 29 członków. Tego rodzaju organizacje stanowią 56,1% ogółu uczestniczących w badaniu. Największą grupę tworzą organizacje angażujące w swoje działania od 10 do 29 członków (34,1%). Kolejne licznie reprezentowane kategorie to 30-49 członków oraz 50-99, które stanowią 32,7% badanej populacji. W województwie lubuskim występują również organizacje reprezentowane przez ponad 100 członków - 33 organizacje stanowiące około 11% badanych podmiotów, a w siedmiu z nich deklarowano liczbę członków na poziomie 1000 osób i więcej. Wykres nr 2 prezentuje dokładny rozkład organizacji z uwzględnieniem liczby ich członków.

Wykres 2. Liczba członków organizacji uczestniczących w badaniu.

Objęte badaniami jednostki ekonomii społecznej zdecydowanie należą do podmiotów młodych. Dokładnie 1/3 funkcjonuje na lubuskim rynku nie dłużej niż sześć lat, w tym prawie 12% z nich niecałe dwa lata. Kategorię reprezentowaną najliczniej stanowią podmioty powstałe pomiędzy rokiem 1991 i 2001r. (30,1%) oraz podmioty założone w okresie 2002-2006 (29,4%). Sumując wymienione trzy kategorie można wskazać, że 59,5% badanych podmiotów ekonomii społecznej w województwie lubuskim charakteryzuje się krótką historią funkcjonowania – nie dłuższą niż dziesięć lat, co oczywiście przekłada się na zasięg i skalę ich oddziaływania. W badaniu uczestniczyły również podmioty starsze, jednak stanowiły niewiele ponad 10% ogółu. Prawie 5% powstało przed rokiem 1959 oraz około 6% w latach 1960 - 1990. Trzy najstarsze podmioty pochodziły z roku 1945.

W analizach podjęliśmy także próbę rozpoznania reprezentowanych przez badane podmioty rodzajów działalności. Najbardziej liczną kategorię stanowiły organizacje pozarządowe, które nie prowadziły odpłatnej działalności pożytku publicznego, reprezentowane głównie przez różne odmiany stowarzyszeń działających w regionie województwa lubuskiego. Drugie miejsce pod względem liczby wskazań zajmowały podmioty prowadzące odpłatną działalność pożytku publicznego. Warto jednak podkreślić, że rozbieżność liczby wskazań pomiędzy reprezentowanymi kategoriami jest duża i wynosi 26,1 punktów procentowych, co przyjmuje wartość na poziomie 201 organizacji. Daje to podstawy do postawienia tezy, że największą reprezentację w badaniach jak i próbie założonej do badań stanowią małe stowarzyszenia nie prowadzące odpłatnej działalności pożytku publicznego. W badaniach wzięły udział dwie spółdzielnie pracy i cztery spółdzielnie socjalne. Na tym tle dość licznie była reprezentowana kategoria „inne”. Tutaj badani zakwalifikowali: organizacje pozarządowe bez statusu pożytku publicznego, organizacje prowadzące jednocześnie odpłatną i nieodpłatną działalność pożytku publicznego, organizacje kościelne oraz na przykład Warsztaty Terapii Zajęciowej. Dokładny rozkład odpowiedzi przedstawia wykres nr 3.

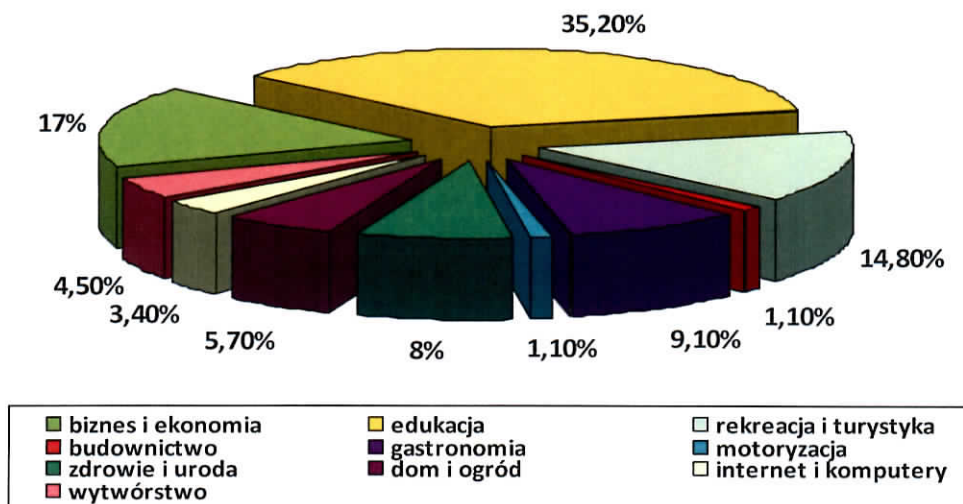
Wykres 3. Rodzaje organizacji uczestniczących w badaniu.

Podczas badania zapytaliśmy również, czy analizowane przez nas podmioty prowadzą działalność gospodarczą lub działalność odpłatną. Otrzymane wyniki wskazują, że 65 podmiotów prowadzi taką działalność i stanowią one 20% zrealizowanej próby. Pozostałe organizacje nie prowadziły takiej działalności. Najczęściej reprezentowanymi obszarami działalności były: biznes i ekonomia 17%; edukacja 35,4%; rekreacja i turystyka 14,8%; gastronomia 9,1% oraz zdrowie 8%. Dokładne dane prezentuje wykres nr 3.

Wśród szczegółowych zakresów działania badanych podmiotów najczęściej wskazywanymi były:

1. prowadzenie szkoleń – 23%
2. organizacja imprez sportowych i integracyjnych – 9,8%
3. oprowadzanie wycieczek po atrakcjach turystycznych – 5,7%
4. usługi rehabilitacyjne i fizjoterapeutyczne – 4,9%
5. usługi cateringowe 4,1%
6. usługi porządkowe – 4,1%
7. usługi reklamowo – marketingowe – 4,1%

Pozostałe wskazywane przez reprezentujących badane organizacje to: doradztwo finansowe, usługi biurowe, udzielanie korepetycji, organizacja imprez okolicznościowych oraz kolejne odmiany usług porządkowych, jak odśnieżanie, opieka nad grobami – utrzymanie cmentarzy, utrzymanie i konserwacja terenów zielonych. Pamiętać należy, że w ramach tego pytania istniała możliwość wskazania więcej niż jednego rodzaju działalności więc liczba prezentowanych odsetków nie musi się sumować do stu.

Wykres 4. Obszary działania organizacji uczestniczących w badaniu.

Ponadto dla większości badanych podmiotów podstawowym obszarem działalności było środowisko lokalne zawężone przeważnie do terenu jednego powiatu. Ten sposób działalności reprezentowało prawie 34% przebadanych przez nas organizacji. Poziom regionalny działań, obejmujący minimum dwa powiaty, reprezentowany był przez ¼ podmiotów. Prawie 28% organizacji jako teren działania wskazało cały kraj, a 11,8% teren Europy.

Cele i zakres działania lubuskich podmiotów ekonomii społecznej

Chcąc uzyskać informacje o celach badanych organizacji zapytaliśmy o grupy docelowe ich działań oraz o misję, zgodnie z którą funkcjonują. Najczęściej wskazywaną grupą, do której kierowano świadczone usługi była młodzież (246 podmiotów – prawie 1/3 wskazań), a zaraz za nią dorośli w wieku 26-50 lat (239 podmiotów – również prawie 1/3 wskazań). Niewiele mniej organizacji wskazywało na dzieci jako głównych adresatów usług (212 podmiotów) oraz dorosłych w kategorii 50+ (197 podmiotów). Mamy więc do czynienia z dość równomiernym rozłożeniem zmiennej w zrealizowanej próbie, świadczącym najprawdopodobniej o braku potrzeb rozłączania działań i jednoczesnej możliwości obejmowania usługami bardzo zróżnicowanych kategorii społecznych, czy zbiorowości. Ważnym zastrzeżeniem w ramach analizy odpowiedzi na to pytanie wydaje się być fakt, że respondenci mieli możliwość wyboru więcej niż jednej odpowiedzi. Z tego powodu podawane częstości nie sumują się do stu, a poszczególne kategorie otrzymały podobną liczbę wskazań, dając wrażenie braku specjalizacji w kontekście adresatów świadczonych usług. Dokładne dane przedstawia wykres nr 5.